

Логопедичний практикум: ЯК НАВЧИТИ ДИТИНУ ЧИТАТИ

Звертається увага на оволодіння дитиною читацькою грамотою як складним процесом, розглядаються труднощі та причини, серед яких найпоширенішою є дислексія. Згадано різні стратегії та методи навчання читання щодо визначення його ефективності.

Рекомендується навчати читання за звуковим аналітико-синтетичним методом у тісному засвоєнні артикуляційних укладів голосних та з використанням таких способів читання як буквений, складовий, склад – слово. Обґрунтовується доцільність та результативність використання пропонованих способів читання. Наголошується на необхідності застосування мультисенсорного підходу.

Ключові слова: дислексія, тяжкі порушення мовлення, артикуляційний уклад, звуковий метод, читання по складах.

Liudmyla Nechyporuk. Logopedic Workshop: how to Teach a Child to Read.

The author draws attention to the child's reading literacy as a complex process, the difficulties and causes are considered, among which the most common is dyslexia. A different strategies and methods of teaching reading as well as a determination of its effectiveness are overviewed.

The recommendations concerning learning to read come down to the sound analytic-synthetic method in close assimilation of articulation patterns of vowels and using such reading methods as letter, syllabic and syllable&word approaches are given. The author justifies the expediency and effectiveness of proposed teaching strategies and emphasizes the necessity of multisensory approach.

Keywords: dyslexia, severe speech disorders, articulation pattern, sound method, reading by syllables.

Постановка проблеми та її значення. Кожна дитина унікальна, і вона може виявити власний темп та стиль сприймання, навчання, засвоєння. Однак навчання читати є складним процесом, і різні діти можуть мати різні труднощі, що зумовлені нейробіологічними, когнітивними, психологічними, соціокультурними, мовними факторами, індивідуальними особливостями та середовищем. Труднощі у навчанні можуть мати різноманітні причини, дислексія – це лише одна з них.

Дислексія – часткове порушення процесу оволодіння читанням, яке зумовлено несформованістю (порушенням) вищих психічних функцій та проявляється в численних помилках, які стійко повторюються (Р. Лалаєва, 1989).

Основними симптомами є:

- складнощі у впізнаванні літер;
- складнощі при злитті літер у склади та складів у слова і неправильне звукове відтворення слова;
- аграматизм;
- складнощі у сприйнятті й розумінні прочитаного.

Втрата людиною здатності читати, тобто набутий стан цієї хвороби, відомий як *алексія* [3].

Інші можливі причини можуть включати в себе порушений розвиток мовлення, відсутність відповідної підтримки або неефективність методів навчання, відсутність інтересу до читання, несформованість зорового чи слухового сприймання, а також різні мовні чи когнітивні виклики. Труднощі зі злиттям складів можуть вказувати на ймовірні проблеми у фонемному

сприйнятті, яке також є однією з ключових навичок для розвитку читання.

Існують певні стратегії та методи навчання, які можуть допомогти учням оволодіти читацькою грамотою. Вони можуть включати в себе фонетичне навчання, використання мультисенсорних методів, індивідуалізовані підходи та підтримку вчителів і спеціалістів із навчання, враховуючи потреби конкретної дитини. Адаптація ранне виявлення та втручання може суттєво полегшити процес.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Вивчення ефективності методик навчання читання висвітлювалося в науковій, психологічній і педагогічній літературі протягом багатьох століть.

Значний внесок зробили вітчизняні дослідники: Василь Сухомлинський (1918–1970) – вивчав методи навчання грамоти та розробив педагогічні концепції для початкової освіти; Леонід Заньковецький (1926–1997) – досліджував ці проблеми, враховуючи психологічні аспекти процесу освоєння грамотності; Іван Зязюн (нар. 1931) – працював над розвитком читацьких навичок учнів; Людмила Кульчицька (нар. 1940); Лариса Мудрак (нар. 1948) та інші.

Ці дослідники та багато інших вивчали різні підходи, визначали їхню результативність та допомагали вдосконалювати методи навчання грамоти.

Мета статті – добір і впровадження ефективних методів і способів для навчання дитини читання.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів. Існує безліч методик для навчання читання, але успіх часто залежить від того,

наскільки враховано індивідуальні потреби, стиль навчання і рівень розвитку кожного школяра. У роботі з учнями зі специфічними освітніми потребами, такими як дислексія, тяжкі порушення мовлення, важливо використовувати методики, спеціально адаптовані для їхніх потреб і особливостей.

Навчання читання є досить складним, адже базується і на аналітичних (коли ми розкладаємо мовний потік на частини, наприклад, склади чи звуки), і синтетичних чинниках (коли ми синтезуємо з окремих частин складнішу структуру, наприклад, склади зі звуків чи слова зі складів).

Традиційний аналітико-синтетичний метод навчання грамоти є одним із підходів, який включає як аналітичні, так і синтетичні елементи для розвитку навичок читання та письма у дітей. Основна ідея полягає в тому, щоб вивчати окремі компоненти мови (наприклад, літери, фонем, склади) і потім комбінувати їх для формування слів та речень.

Тож більше зупинимось на початковому етапі вивчення фонем, букв та складів.

Спочатку проводиться послідовна робота над вивченням голосних звуків (а, о, у, и, і, е) та пов'язаних з ними літер з одночасним показом артикуляційних укладів. Голосні звуки під час вимови легко вимовляються, повітря вільно проходить через голосовий апарат і при цьому не створюється жодних перешкод або стиснень [7].

Звук [а]:

- рот широко відкритий;
- широкий язик спокійно лежить у ротовій порожнині;
- м'яке піднебіння закриває прохід у носову порожнину;
- голосові зв'язки вібрують.

Звук [о]:

- губи округлені, трохи витягнуті вперед;
- зуби розімкнені;
- спинка язика трохи піднімається до м'якого піднебіння;
- м'яке піднебіння закриває прохід у носову порожнину;
- голосові зв'язки вібрують.

Звук [у]:

- губи сильно витягнуті вперед;
- зуби розімкнені;
- кінчик язика значно відтягнений від передніх нижніх зубів;
- спинка язика високо піднімається до м'якого піднебіння;
- м'яке піднебіння закриває прохід у носову порожнину;
- голосові зв'язки вібрують.

Звук [і]:

- губи розтягнуті в «усмішку», утворюють вузьку щілину;
- зуби трохи розкриті, утворюють незначну щілину;
- кінчик язика упирається в нижні зуби;
- передня частина спинки язика високо піднята до твердого піднебіння;
- бічні краї язика щільно стискаються з верхніми бічними альвеолами.

Звук [и]:

- рот широко розкритий;
- кінчик язика трохи відтягнутий від нижніх зубів;

- м'яке піднебіння закриває прохід у носову порожнину;
- голосові зв'язки вібрують.

Звук [е]:

- губи розтягнуті в сторони і прилягають до зубів;
- зуби розімкнуті;
- кінчик язика опущений і не прилягає до нижніх зубів;
- спинка язика просувається до середньої частини твердого піднебіння;
- м'яке піднебіння закриває прохід у носову порожнину;
- голосові зв'язки вібрують.

Для кращого запам'ятовування використовуються картинки:

А – «Погойдаємо ляльку в колиці: а-а-а».

О – «Болить зуб: о-о-о».

У – «Пісенька вовчика: у-у-у».

И – «Микитка плаче: и-и-и».

І – «Конячка сміється: і-і-і».

Е – «Посвари їжачка: е-е-е».

Додатково використовуються жести для навчання дітей розрізняти голосні звуки та відчувати їхню артикуляцію. Показ голосних звуків руками є корисним для візуалізації та засвоєння. Важливо правильно навчити їх артикулювати та розвивати моторику мови. Тренування голосних може включати артикуляційні вправи, ігри на відгадування голосного за беззвучною артикуляцією та повторення слів, що містять ці звуки.

Навчати читання по складах – це перший етап звукового методу. Важливо вчити не назву літери в алфавіті (*бе, ве, ге*), а звук, що відповідає кожній букві (*б, в, г*). Складове читання починається зі складів, що мають дві букви: приголосну і голосну. Роботу над вивченням кожної букви проводжу за таблицею, в певній послідовності.

Покроковий опис методики вивчення букви М, читання складів з нею.

1. Ознайомлення зі звуками [м], [м'], який позначає букву М. «М – це буква мавпочки, що схильна все повторювати. Міцно стуляємо губи, а потім їх розкриваємо».

2. Читання обернених складів: ам, ом, ум, им, ім, ем. Пропоную ігрову вправу «Розмотування клубків».

3. Читання прямих складів: ма, мо, му, ми, мі, ме. Показую доріжку, якою герой має пробігти і пронести букву М у напрямку до голосної. Важливо, щоб дитина навчилася плавно зливати, не розривати М і А.

4. Диференціація обернених і прямих складів.

5. Читання першого рядка в таблиці вперед і назад.

6. Читання слів, але лише з одним вивченим приголосним М. Слова друкую великим шрифтом на окремому аркуші, обов'язково поєдную два кольори, щоб дитина чітко орієнтувалася в складі та самостійній букві. Наприклад, *мама, омо, мум*.

7. Читання речення: Ми у мамі.

Аналогічно проводиться робота з наступними приголосними. Учень, який навчився зливати, вже легко читає прямі склади з новою буквою.

На вивчення однієї букви відводиться два і більше занять, що залежить від особливостей дитини.

Робота за таблицею

1. Послідовне читання рядків по горизонталі.
2. Послідовне читання стовпчиків по вертикалі.
3. Читання двох стовпчиків по вертикалі: м – ми.
4. Знаходження складів двоскладових слів (пава, сову, купе).
5. Знаходження складів трискладових слів (молоко, корова, береза).
6. Самостійне складання слів.

Висновки. Такі методи, які використовують візуальні, звукові, рухові та інші підходи, можуть бути ефективними для учнів із різними труднощами або тих, хто має труднощі в оволодінні читанням. Важливо враховувати індивідуальні потреби кожного школяра та коригувати методи навчання відповідно до цих потреб.

Деякі загальні принципи, які можуть бути корисними для роботи з учнями, що мають труднощі в оволодінні читанням, включають:

індивідуалізацію: підходити до кожного індивідуально, враховуючи потреби, стиль вивчення та темп навчання;

мультисенсорний підхід: використовувати різноманітні методи та матеріали для викладання читання, що включають в себе візуальні, аудіо- та кінестетичні елементи;

ігрові методи, а також візуальні засоби для залучення учнів та полегшення процесу вивчення;

методи стимулювання – підтримка та похвала: надавати підтримку дітям, позитивно взаємодіючи та підкреслюючи їхні досягнення;

різноманітність вправ: читання вголос, читання за завданням, гра в слова, вправи на виразне читання тощо.

Ось деякі приклади того, як методика може бути застосована на практиці.

Для дітей, які мають труднощі з розрізненням звуків, можна використовувати:

- ігри на звуконаслідування («Вгадай, який звук я видав» або «Відтвори ритм»);
- вправи з артикуляційної гімнастики (наприклад, «Весела зарядка для язика»);
- візуальні опори (картинки з артикуляцією звуків або кольорові коди для голосних і приголосних звуків).

Для дітей, які мають труднощі злиття звуків у склади, можна використовувати:

- складові таблиці з правильним артикуляційним укладом голосних;
- ігри на складове читання (як-от «Хто швидше прочитає склад»);

– вправи з використанням оплесків, ударів або жестів (наприклад, «Прочитай склад і плесни в долоні»).

Для дітей, які мають труднощі з читанням слів, можна використовувати:

- Читання слів за картками (наприклад, картки Домана);
- вправи на дописування слів (як-от «Встав пропущене слово»);
- ігри на читання слів (наприклад, «Склади слово»).

Важливо також співпрацювати з батьками та іншими спеціалістами, які можуть надавати підтримку в домашніх умовах і в інших сферах життя учня.

Використані джерела

1. Вашуленко М. С., Скрипченко Н. Ф. Буквар : підруч. для 1 кл. Київ : Освіта, 2007. 143 с.
2. Коваль Г. Л., Іванова Л. І., Суржук Т. Б. Методика читання : навч. посіб. Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, 2008. 280 с.
3. Логопедія : підручник. Вид. 2-ге, перероб. та доп. / за ред. М. К. Шеремет. Київ : Видавн. дім «Слово», 2010. 672 с.
4. Навчальні програми для підготовчого, 1–4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Українська мова, 1–4 класи / уклад. Л. І. Трофименко. Київ, 2014.
5. Пінчук Ю. В. Основи методики виховання правильної вимови звука при дислалії. Педагогіка та методика спеціальні : зб. наук. пр. Київ, 2000. С. 43–49.
6. Старагіна І. П. Нова українська школа: розвиток читацької компетентності в учнів початкової школи в системі інтегрованого навчання : навч.-метод. посіб. / І. П. Старагіна, В. М. Терещенко, А. О. Панченко. Харків : Соняшник, 2020. 176 с.
7. Федорович Л. О. Постановка звуків у вимові дітей дошкільного віку : метод. рек. для логопедів, учителів і вихователів загальноосвітніх і спеціальних навч. закл. Кременчук : Християнська зоря, 2007. 72 с.